بسترهای شکل‌گیری و رشد تشیّع از گذشته تاکنون در اندونزی

محمدجواد اسعدی[1]

چکیده

شواهد تاریخی و قراین مختلف نشان می‌دهد که شیعه در اندونزی هم‌زمان با ورود اسلام، به این منطقه وارد شده است. آثار بسیار به‌جای‌مانده از شیعیان در گذشته، نمایان‌گر آن است که نه‌تنها شیعه در این کشور حضور جدّی داشته که در برهه‌ای از دوران، قدرت سیاسی قوی نیز بوده است؛ تا جایی که شیعیان در گذشته در برخی از مناطق حکمرانی نیز نموده‌اند. بسترهای فرهنگی، مذهبی و سیاسی شکل‌گیری و رشد تشیع در این کشور از گذشته تا دوران حاضر، همگی نشان از حضور جدی شیعه در این مرز و بوم دارد. در دوران معاصر مهم‌ترین پدیده‌ای که بسترهای مناسبی را برای رشد تشیع در این کشور به وجود آورده است، انقلاب اسلامی ایران است که تأثیرات بسزایی بر مردم این کشور داشته است. این مقاله درصدد بررسی بسترهای رشد تشیّع از گذشته تا به امروز است. نگارنده این موضوع را به طور عمده به صورت میدانی بررسی و تحقیق نموده و با تحلیل یافته‌های خود در این کشور، تأثیرات عمده انقلاب اسلامی ایران را بر آن اثبات کرده است.

واژگان کلیدی: تشیّع، اندونزی، انقلاب اسلامی ایران.

---

۱. مدیر گروه آسیا اقیانوسیه جامعه المصطفی ﷺ العالمیه.

مقدمه

کشور بزرگ و پهناور اندونزی، بزرگ‌ترین کشور اسلامی کنونی دنیای اسلام به شمار می‌آید. این کشور از گذشته تاکنون نمونه اعتدال و هم‌زیستی بین‌ادیانی و بین‌مذهبی بوده است. اندونزی مجمع‌الجزایری با بیش از هفده هزار جزیره کوچک و بزرگ با وسعت تقریبی ۱/۹۵۷/۵٦۸ کیلومتر، در جنوب شرقی آسیا واقع شده است (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۰: ج۱۰، ص۳٤٦). این مجمع‌الجزایر سابقاً در تصرف هلند بوده و پس از استقلال، «اندونزی» نام گرفته است. جاکارتا پایتخت این کشور است که در ابتدا یک شهر بندری کوچک بود؛ اما اکنون ۶۷۰ کیلومتر مربع وسعت دارد و جمعیتی معادل نه میلیون نفر را در خود جای داده و یکی از مراکز مهم اقتصادی اندونزی به شمار می‌آید. جزیره جاوه با آنکه فقط هفت درصد از کل خاک این کشور را تشکیل می‌دهد، ولی به‌تنهایی حدود ۶۰ درصد از کل جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است (همان). جمعیت اندونزی طبق آمار جولای سال ۲۰۲۰م، تعداد ۲٦۷۰۲٦۳٦٦ نفر است (*cia,gov.factbook.2020*).

ادیان رسمی در این کشور عبارت‌اند از: اسلام، مسیحیت کاتولیک و پروتستان، هندوئیسم، بودیسم و کنفوسیسم. (۸۶/۱) درصد از مردم اندونزی مسلمان و باقی پیرو سایر ادیان‌اند (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۰: ص۵۹) و سایر ادیان و مذاهب مثل یهود، آیین سیک و احمدیه، پیروان بسیار کمی دارند. بیشتر مسلمانان این کشور سنی‌مذهب، در فقه پیرو فقه شافعی و در عقاید، اشعری‌مسلک‌اند(همان). تعداد شیعیان این کشور حداقل دو میلیون نفر تخمین زده می‌شود که همگی شیعه امامی به شمار می‌آیند.

ویژگی‌های خاص اقلیمی و روحی مردم این منطقه، عامل هم‌زیستی بین طوایف مختلف مذهبی شده است. شیعیان که همراه با ورود اسلام به این سرزمین، به این کشور پای نهاده‌اند، در گذشته توانسته بودند تا حد حکمرانی بر برخی از مناطق اندونزی نیز پیش روند. آثار زیاد به‌جای‌مانده و نیز آداب و رسوم و فرهنگ‌های شیعی

در فرهنگ مردم اندونزی، حکایت از این حقیقت دارد.

شیعه در گذشته دوران‌های مختلف و اساسی را در این کشور پشت سر گذاشته است. در دوران حاضر، رشد شیعه به طور عمده حاصل چهل سال اخیر، یعنی دوران پس از انقلاب اسلامی ایران بوده و انقلاب اسلامی تأثیرات اعجاب‌انگیزی را بر مردم اندونزی گذاشته است. استقبال از آثار شخصیت‌های برجسته انقلاب اسلامی در بین مردم، رشد عقل‌گرایی در حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی و اشتیاق وافر فرهیختگان این کشور به شناخت ایران و انقلاب اسلامی، نمونه‌ای از این تأثیرات به شمار می‌آید. شناخت بسترهای اساسی مربوط به رشد تشیع در اندونزی، به‌خصوص پس از انقلاب اسلامی ایران، قابل توجه است. پژوهش حاضر به کاوش در بسترهای رشد و گسترش شیعه در اندونزی پرداخته است.

۱ـ ورود و گسترش تشیّع در اندونزی

تاریخ ورود شیعه به اندونزی طبق گفته برخی از محققان همچون ابوبکر آچه (*Aceh,1965,27*)، هم‌زمان با آغاز دعوت اسلامی در اندونزی و ورود مسلمانان به این مجمع‌الجزایر، از قرن ششم هجری به بعد بوده است. وجود اسناد و آثار باستانی مختلف و متنوع از قبیل سنگ قبرها و لوح‌نوشته‌ها، آنان را بر این باور داشته است که تاریخ تشیع در اندونزی با آغاز ورود اسلام به این منطقه شکل گرفته است. این آثار حکایت از آن دارد که تشیع در آن دوران در این کشور وجود داشته است. سفرنامه‌های معروف ابن‌بطوطه، مارکوپولو، سیرافی، محمد رومی و نیز مسعودی در کتاب مروج الذهب به این موضوع پرداخته‌اند. این آثار که منابع پایه‌ای برای بحث پیرامون تاریخ و مطالعات اسلامی در آسیای جنوب شرقی به شمار می‌آیند، به حضور شیعیان و تشکیل حکومت شیعی در بخش‌هایی از جنوب شرقی آسیا، همچون جزایر سوماترا، آچه، پاسای و ملاکا اشاره کرده است.

برخی از تاریخ‌نگاران هم گفته‌اند که تشیّع در قرن هفتم و هشتم در بین مردم این سرزمین رواج پیدا کرده است (*Azra,1995,2*). آنها اظهار داشته‌اند که در میان اولیای

معروف نُه‌گانه انـدونزی (ولی‌سـونگو)، دو تـن بـه نام‌هـای سـونان کالیجگـا و شـیخ سیتی‌چنار، به اجرای مراسم و آیین‌های مذهبی شـیعه می‌پرداختنـد. شـهرت اولیـای نه‌گانه، به پیشگام بودن آنان در آوردن اسلام به این کشور است. این اولیا هرکدام مـزار و بارگاه شناخته‌شده‌ای دارند که مورد احترام مردم بوده و مکان‌هایی برای ذکر و توسـل و گردهمایی مسلمانان در تمامی ایام سال به شمار می‌آیند (همان).

تاریخ‌نگـار معاصـر انـدونزی و اسـتاد دانشـگاه شـریف هدایةالله، پروفسـور جایادینینگریت[1] معتقد است که دین اسلام به‌وسیله شیعیان به ایـن سـرزمین راه یافتـه است. وی بر این بـاور اسـت کـه گروهـی از شـیعیان امـروز ایـن کشـور، از نوادگـان محمدبن‌علی و حسن‌بن علی‌بن جعفر الصادق‌علیه‌السلام هستند که برای حفظ جان خود از کشورهای دیگر گریخته و در این سرزمین ساکن شدند. سردسته این مهـاجران شـیعه که پس از مبارزه‌های فراوان با خوارج اباضیه، به اندونزی، هند، فیلیپین، مالایا و جزایر سلیمان هجرت کرده‌اند، احمدبن عیسی‌بن محمدبن علی‌بن الامام جعفر صادق‌علیه‌السلام، ملقب به مهاجر است. برخی از آن مهاجران، با دختران پادشـاهان و حاکمـان محلـی ازدواج کرده و در پاره‌ای موارد، به مراتب و مقامات عالی و حتی سلطنت هـم رسـیده بودند. خاندان این افراد که تا امروز در اندونزی حضور دارنـد، همگـی شـیعه امـامی هستند. علاوه بر این، در سال ۷۱۷ق نیز یک گروه از کشتی‌های تجاری ایرانی شـامل سی و پنج کشتی، تعداد زیادی از مبلغان شیعه را در سواحل این کشور پیاده کرده و به بخش‌های مختلف این سرزمین رسانده بودند (همان).

امروزه هرچند از تعداد دقیق جمعیت شیعیان در این کشور آمار دقیقی ارائه نشده و هیچ‌گاه هم آمار شیعیان به طور رسمی اعلام نمی‌گردد، لیکن طبق برآوردهـای مراکـز معتبر علمی، آمار جمعیت شیعیان کشور حدود یک درصد مسلمانان تخمین زده شده است. برخی از گزارش‌های محلی آمار شیعیان را به چند میلیون نفر هـم رسـانده‌اند.

۱- JAYADININGRAT

بسیاری از شیعیان برای حفظ امنیت و سلامتی خود و خانواده‌هایشان، مذهب خود را پنهان نگه می‌دارند. متأسفانه در دهه‌های گذشته، شیعیان در اندونزی با مشکلات جدی روبه‌رو شده و به همین جهت از اظهار تشیع خود در همه جا دریغ می‌کنند (مشاهدات و مطالعات میدانی نگارنده در سال ۱۳۹۷).

۱-۱. مناطق حضور شیعه در گذشته

همان‌طور که اشاره شد، تاریخ ورود شیعه به اندونزی هم‌زمان با ورود اسلام به این کشور بوده است. مبدأ ورود اسلام به این کشور به گفته برخی از تاریخ‌نگاران، جزیره سوماترا است *(Aceh,1965,27)*. بنابراین، نقطه آغازین ورود تشیع به این کشور، جزیره سوماترا است. آثار بسیار موجود از شیعیان در این جزیره، شاهد بر حضور گسترده شیعه در این جزیره در دوران گذشته است.

دکتر ابوبکر آچه تأکید دارد: نخستین مکان در اندونزی که اسلام به آن راه یافته است، آچه بوده و مذهب شیعه و شافعی، مذهب‌های رایج در آنجا بوده‌اند. *(Aceh,1965,27)*

مناطق حضور شیعیان در گذشته، استان‌های ذیل گزارش شده است:

۱-۱-۱. شیعه در سوماترا

مردم این جزیره پیش از ورود اسلام به آنجا، پیرو آیین هندو بوده‌اند و حکمرانی این منطقه نیز از آن هندوها بوده است. در سال ۸۲ هجری (۷۱۷ م) کاروانی متشکل از حدود ۳۳ کشتی از فارس (ایران) به ریاست شخصی به نام «زاهد» که عازم چین بودند و در آن کاروان مبلغان مذهبی شیعی نیز حضور داشتند، در این جزیره توقف کرده و مبلغان دینی به تبلیغ اسلام پرداختند*(Aceh,1965,27)*.

بنابراین، اولین نقطه حضور شیعه در اندونزی را بنا بر شواهد تاریخی می‌توان سوماترا و به‌ویژه آچه و پرلاک دانست. در منطقه پرلاک حکومت شیعیان که تا سال‌ها در این منطقه مستقر بود، باعث گسترش شیعه در این نواحی گردید.

۱-۱-۲. شیعه در منطقه پاسای

پس از درگیری‌های خونین در پرلاک که به شکست حکومت شیعی منجر شد،

شیعیان از پرلاک به منطقه پاسای مهاجرت نمودند. شیعیان مهاجر به پاسای پس از سال‌ها توانستند در سلطنت پاسای مشارکت نمایند. یکی از شیعیان به نام «آریاباکویی مها راجا احمد پرمالا» در دوره سلطنت ملکه «نحراسیه روانگساخادیو» به‌عنوان نخست‌وزیر ملکه برگزیده شد. گفته شده است که وی شیعی متعصبی بوده و با علمای اهل‌سنت به‌تندی رفتار می‌کرده و به نقل برخی، چهل نفر از علمای اهل‌سنت را که با او مخالفت می‌کردند، کشته است. این موجب درگیری و جنگ بین اهل‌سنت به زعامت شوهر ملکه حاکم و شیعه به زعامت احمد پرمالا، نخست‌وزیر ملکه گردید که نهایتاً پس از درگیری‌های خونین، اهل‌سنت با کمک سلطان محمود دوم که بر آچه حکومت می‌کرد، بر شیعیان غلبه یافتند و احمد پرمالا در این نبرد به قتل رسید (همان).

۳-۱-۱. شیعه در مینانگ کاباو

یکی از مناطق حضور شیعیان در اندونزی منطقه میانگ کاباو بوده است. شیعیان اسماعیلی در حدود سیصد سال بر این منطقه فرمانروایی داشته‌اند. در اوایل قرن نوزده در دوره سلطه پرتغال بر این کشور، حکومت آنان به‌وسیله وهابیان که تازه ظهور پیدا کرده بودند، در جنگ پدری (padri)[1] سقوط کرد.

در دوران حکومت شیعیان در میانگ کاباو، شیعیان در شهر اولاکان (Ulakan) یک مدرسه عالی به ریاست «برهان الدین اول» که از آچه آمده بود، تأسیس کردند. در این مدرسه تعداد (۱۸۰۰) نفر از شیعیان مشغول آموزش علوم دینی بودند *(parlindungan, 1974.78-120)*.

٤-۱-۱. شیعه در جاوه

جزیره بزرگ جاوه از قدیم مرکز اندونزی به شمار می‌آمده و دارای موقعیت ویژه سیاسی، اقتصادی و دینی بوده است. حضور شیعه در این جزیره به‌خاطر حضور اولیای نه‌گانه معروف اندونزی است. اولیای نه‌گانه در این کشور معروف و بسیار مورد

۱. پدری از زبان پرتغالی گرفته شده وبه معنای رئیس دین یا رئیس حاجیان است.

احترام مردم‌اند. معروف است که لااقل دو تن از اولیای تسعه، شیعه بوده‌اند.

مرحوم محمد اسد شهاب نام شش نفر از اولیا را نام می‌برد که همگی به گفته وی شیعه‌مذهب بوده‌اند:

۱. مولانا ابراهیم که در سال ۸۲۲ ق در جاوه شرقی از دنیا رفته است. او مبلغ مذهبی بوده و از اولیای نه‌گانه اندونزی به شمار می‌آید.
۲. مولانا حسن‌الدین در جاوه غربی، شهر «بنتن» درگذشته است.
۳. مولانا هدایةالله در جاوه غربی، شهر «چیربن» از دنیا رفته است.
٤. مولانا زین‌العابدین در جاوه مرکزی، شهر «دمک» مرحوم شده است.
٥. مولانا رحمةالله در جاوه شرقی در «سورابایا» از دنیا رفته است
٦. مولانا محمد ملقب به‌عین‌الیقین که در «جاوه شرقی» درگذشته است.

نسبت همگی اولیای ذکرشده به احمدبن عیسی‌بن محمدبن علی‌بن امام جعفر الصادق علیه‌السلام می‌رسد و بر روی سنگ قبر آنان اسامی الله، محمد و علی علیهم‌السلام نقش بسته است (اسدشهاب، ١٤٢٦ق: ص ٤٣-٤٢).

همچنین قابل ذکر است که یکی از مبلغان تأثیرگذار در جاوه شرقی، فاطمه بنت میمون است. وی نقش مهمی در ترویج تشیع در جزیره جاوه داشته است. فاطمه بنت میمون در سال ٤٧٥ هجری قمری مطابق با ۱۰۸۲ میلادی از دنیا رحلت کرده و قبرش در فاصله سه کیلومتری از قبر مولانا مالک ابراهیم قرار دارد *(Hasymi,1971,p:18-19)*.

۲-۱. مناطق حضور شیعیان در دوران حاضر

در دوره حاضر، شیعیان در اکثر استان‌های این کشور حضور دارند. حضور شیعیان در مناطق مختلف کشور با شدت و ضعف همراه است و بسیاری از شیعیان به دلیل غلبه اهل‌سنت، حاضر به علنی کردن عقاید خود نیستند و با اهل‌سنت در برنامه‌ها و مراسمات آنان همراهی می‌کنند. شهرهایی که شیعیان در آنها حضور رسمی داشته و مبادرت به تأسیس مراکز و مؤسسات رسمی نموده‌اند، عبارت‌اند از:

جاکارتا، بندونگ، چیربن، سورابایا، جپارا، مالانگ، آچه، ماکاسار، گاروت،

جمبیر، بگور، سمرنگ، جوکجا، پکالونگا، مدورا، بانگیل، مدان، بوکیتینگی، بنگکولو، پاریامان، لمپونگ، گوپنگ، پنتیانک، بانجارماسین، بالی، بالیکپاپان، مانادو، پالو، امبون، جایاپورا و... (مشاهدات ومطالعات میدانی نگارند طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸).

۲. بسترهای رشد و گسترش تشیّع در اندونزی در گذشته

اگر بخواهیم بسترهای گذشته حضور شیعه را در این منطقه مورد بررسی قرار دهیم، باید به دو بستر اساسی اشاره کنیم:

۲-۱. بستر سیاسی حضور شیعه در اندونزی

برخی از تاریخ‌نگاران بومی اندونزی چون یونس جمیل *(Yunus jamil,1968, 12)* و علی هاشمی *(Hasymi,1971,19)* بر این باورند که شیعه در گذشته یک قدرت سیاسی قوی در منطقه جنوب شرق آسیا بوده است. آنها اذعان نموده‌اند که در گذشته درگیری‌های سیاسی میان شیعه و اهل‌سنت در نوسانتارا (اندونزی بزرگ قدیم) درگرفته است. این درگیری‌ها در قرون نخستین گسترش اسلام در این منطقه بوده است.

این دو به اتفاق گفته‌اند که نخستین پادشاهی اسلامی در نوسانتارا، سلسله پرلاک بود که در سال (۸۴۵م) به‌وسیله بازرگانان مسلمان بنیان گذاشته شد. افزون بر این بازرگانان، ملوان‌هایی از سرزمین پارس، عربستان و گجرات هند به این منطقه مهاجرت کرده بودند و بومیان این منطقه را به اسلام دعوت می‌کرده‌اند. آنها فردی شیعی را به نام سید مولانا عبدالعزیزشاه از قبیله قریش به‌عنوان پادشاه خود برگزیدند. به برکت سلطنت وی، برخی از مسلمانان این منطقه شیعه شدند.

به گفته هاشمی، فرمانروایی سیاسی شیعه در دوران پرلاک بدون معارض نبود. در دوران سلطنت علاءالدین سید مولانا عباس، سومین شاه شیعه‌مسلک، اهل تسنن در مقابل او قیام کردند. قیام اهل‌سنت علیه شیعه، به پادشاهی شیعیان پایان بخشید. سپس یکی از بومیان از پرلاک به نام مولا عبدالقادر به‌عنوانِ پادشاه برگزیده شد و به نام سلطان مخدوم علاءالدین عبدالقادر شاه‌جهان لقب گرفت. شیعیان نیز پس از این ساکت ننشستند و با مجموعه‌ای از فعالیت‌های سری به مقابله با پادشاه سنی

پرداختند. در سال‌های پایانی حاکمیت این پادشاه، شیعیان شورش‌هایی را به مدت چهار سال به راه انداختند و سرانجام سلطان سنی را مجبور به امضای «تفاهم‌نامه صلح» کردند. بر اساس این پیمان‌نامه، پادشاهی پرلاک به دو بخش تقسیم شد. بخش سنی‌نشین و بخش شیعه‌نشین. پرلاک نواحی ساحلی، به‌وسیله شیعیان و به سلطنت سلطان علاءالدین سید مولانا محمود علاالدین ملک ابراهیم‌شاه اداره می‌شد. بعد از این با حمله بودایی‌ها به پادشاهی شیعیان، این پادشاهی رو به زوال گذاشت و پادشاهی اهل‌سنت کنترل همه مناطق را به دست گرفت.

وی گفته است که جنگ قدرت نه‌تنها در پرلاک، بلکه در پادشاهی سامودرا پاسای نیز روی داده است. شیعیان پرلاک، آریا باکوی مهرجا احمد مرمالا را به قدرت رسانیدند. گفته می‌شود که وی بسیار متعصب و تندرو بوده تا حدی که در همان ابتدا چهل تن از علمای سنّی را به قتل رسانید. همین مسئله باعث گردید که جنگ داخلی میان اهل تسنن و شیعیان درگیرد و با کمک‌های سلطان محمود دوم علاالدین جهان‌شاه که در آچه حکومت می‌کرد آریاباکوی به قتل رسید و این خود پایانی بر رقابت‌های سیاسی شیعه با اهل سنت در این منطقه گردید (همان).

وی سپس ادامه می‌دهد: هرچند که شیعیان از لحاظ سیاسی عقب‌نشینی کردند، اما آنها همچنان در جامعه آچه به حیات خود ادامه دادند. وی نیز ادعا می‌کند که یکی از علمای بنام و بانفوذ قرن هفده میلادی به نام شمس‌الدین السوماترایی نیز شیعه بوده است (همان).

پارلیندونگان، ادعا کرده که پادشاهی «پاگارویونگ» شیعه بوده و همه افرادی که در مینانگ‌کابا در طی سال‌های ۱۵۱۳م تا ۱۸۱۳م زندگی می‌کردند، همگی به تشیع وفادار بودند. شیعیان آن‌قدر مسلط بودند که یک دانشگاه شیعی را نیز در «اولاکان» تأسیس کردند.[۱] به گفته وی، این دانشگاه تحت نظارت و رهبری «توانکو لاکسامانا

۱. این دانشگاه اکنون در مرکز شهر آچه به نام دانشگاه شیعه کوالا معروف است.

شاه بندر برهان‌الدین اول» از شهر آچه بـود. بعـدها حـدود ۱۸۰۰ روحـانی شـیعه در مینانگ کابا سکونت کردند *(parlindungan 1974, 78-120)*.

۲-۲. بسترهای فرهنگی ومذهبی

آثار به‌جای‌مانده از دوران گذشته نشان‌گر آن است که اندیشه و فرهنـگ شـیعی در این کشور به طور گسترده‌ای نفوذ نموده است. بـرای نمونـه بـر روی برخـی از ادوات جنگی مثل توپی عظیم و قدیمی در یک شهر باستانی به نام بانتن (Bannten) جملـه «لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار» نوشته شده است و روی سنگ قبر بـعـضـی از بزرگان در شهر آچه مثـل سیدحسـام‌الدین حسـینی (متوفـای ۸۲۳ق)، سـید شـریف الدین حسن‌بن‌علی استرآبادی (متوفای ۸۲۳ق) و امیر محمدبن عبـدالقادر (متوفـای ۸۸۸) جملات «لا اله الا الله، محمد رسول الله، علی ولی الله، و لا فتی الا علـی لا سیف الا ذوالفقار» نقش بسته است (مصاحبه با استاد هاشم عدنانی در تاریخ ۹۷/۹/۲۶).

در بین مردم مجمع‌الجزایر اندونزی اعم از اهل‌سنت و شیعه، آثار و رسوم فراوانـی رایج است که حکایت از تأثیرات عمیق فرهنگ شیعی بر مردم این دیار دارد.

از جمله مراسمی که بسیار از آن یاد شده و به‌صـورت باشـکوهی برگـزار می‌شـود، می‌توان به «روز عاشورا» اشـاره کـرد. مراسـم روز عاشـورا در برخـی از منـاطق ایـن مجمع‌الجزایر در بزرگداشت شهادت امام حسین علیه‌السلام برگزار می‌شود. در شهر آچه مـاه محرم را ماه «آسن اوسن» (ماه حسن و حسین)، در سوماترای شرقی مـاه «تـابوت» و در جاوه ماه «سورا» (ماه عاشورا) نامیـده و آن را بـزرگ می‌شـمارند. در ایـن مراسـم خانواده‌های اهل آچه غذای مخصوصی می‌پزند که «کنجی عاشورا» نام دارد. این غذا ترکیبـی از شـیرین‌پلو، بـادام‌زمینی، لوبیـا، شـیرِ نارگیـل و شـکر اسـت. ایـن غـذا در «موناساه»- مکانی برای برگزاری مراسم مذهبی- پخته می‌شـود. مـردم آچـه بـر ایـن باورند که ماه عاشورا ماه بزرگی است؛ زیـرا حادثـه کـربلا در آن اتفـاق افتـاده اسـت. همچنین در مناطق دیگر این مجمع‌الجزایر، روز دهم محرم را روز «شـوم» می‌نامنـد. در این روز برخی از فعالیت‌های روزمره مانند ازدواج، ختنه پسران و کشاورزی انجـام

نمی‌شود. آنها بر این باورند که اگر این اعمال صورت گیرد، خانواده شخص به بدبختی گرفتار می‌آید.

در شهرهای بنگکولو و پاریامان در سوماترای جنوبی در روز عاشورا مراسم ویژه سوگواری اباعبدالله الحسین علیه‌السلام با حضور شخصیت‌های کشوری و لشکری و نیز شهردار و اقشار مردم برگزار می‌گردد (مشاهدات و تحقیقات میدانی نگارنده).

این مراسم از ابتدای ماه محرم شروع شده و اوج این مراسم در پاریامان و بنگکولو در سوماترای جنوبی، در روز عاشوراست که در ناحیه مرکزی و بازار شهر اجرا می‌شود. شروع این مراسم در روز اول محرم از طریق گرفتن مقداری خاک پاک و تمیز از رودخانه در نیمه شب شروع می‌شود. این خاک در ظرفی که با یک پارچه سفید پوشیده شده است در تابوتی که با کفن پیچیده شده و تقریباً نه متر مربع طول دارد، قرار می گیرد. این تابوت که سمبل قبر حضرت امام حسین علیه‌السلام است به‌عنوان نماد قداست، معنویت، شجاعت و شهامت آن حضرت است. در پنجمین روز از ماه محرم، ساقه درخت موز از باغی بریده می‌شود، این ساقه را باید تنها با یک ضربه شمشیری تیز برید و آن نشانه‌ای از شجاعت قاسم‌بن‌الحسن علیهماالسلام در واقعه کربلاست. در هفتمین روز محرم، بعدازظهر نمادی از دست حسین‌بن‌علی که در یک گلدان قرار داده شده، در خیابان‌ها گردانده می‌شود و مردم به یاد واقعه کربلا به گریه و زاری می‌پردازند. در صبح روز نهم محرم عمامه‌ای سفید که «توران» خوانده می‌شود، به نشانه عمامه حسین‌بن‌علی علیهماالسلام تهیه شده و در طی این مراسم، خاطراتی از فداکاری‌های امام حسین علیه‌السلام قرائت می‌شود.

در روز دهم محرم مراسم تابوت به اوج خود می‌رسد، مردم از نواحی مختلف مینانگ‌کابائو به پاریامان رفته و در طی این روز نماد تابوت، عمامه و دست حسین‌بن‌علی علیهماالسلام در یک حرکت دسته‌جمعی در خیابان‌ها گردانده می‌شود. این حرکت دسته‌جمعی از ناحیه بازار و شهرک «جوا» آغاز می‌گردد. شرکت‌کنندگان در این مراسم به دو گروه تقسیم شده و خیابان‌ها را طی می‌کنند. در غروب آن روز

گروه‌های عزادار به‌صورت دسته‌های منظم به کنار ساحل پاریامان می‌روند تا پایان مراسم تابوت، یعنی انداختن تابوت به دریا را شاهد باشند. انداختن تابوت در دریا نشانه پایان مراسم و مرگ ذوالجناح است که به او براق می‌گویند و معتقدند که ذوالجناح با پایان یافتن مراسم، به ملاقات صاحبش حسین‌بن‌علی علیهما السلام رفته و به بهشت برین نایل می‌گردد. سپس تابوت به آهستگی در آب فرو می‌رود و در دریا ناپدید می‌گردد. مردم نیز با تاریکی هوا با فریادهای «یا حسین» به خانه‌های خود بازمی‌گردند (مشاهدات نگارنده در مراسم سال ۱۳۹۷).

گواه دیگر بر حضور تاریخی شیعه در این کشور آنکه در شهر بنگکولو در سوماترای جنوبی خیابانی به نام کربلا نام‌گذاری شده است و در دهه محرم در این شهر از قدیم مراسم عزاداری برپا می‌شده و نمادهایی از محرم از قبیل بیرق پنج تن آل‌عبا و تمثال دست حضرت عباس به گردش در می آید (مشاهدات نگارنده در مراسم سال ۱۳۹۷).

نگارنده در عاشورای سال ۱٤٤۰ هجری قمری در مراسم تابوت در شهر بنگکولو شرکت کرده و خانواده تابوت که سال‌هاست این مراسم را برگزار می‌کنند، میزبان وی بودند. شور و شوق بسیار این خاندان در برگزاری این مراسم و عظمت و شکوه برگزاری آن با شرکت ده‌ها هزار نفر و با مشارکت مقامات کشوری و لشکری و برخی از نمایندگان مجلس ملی کشور و به‌ویژه مساعدت‌های خاص شهردار بنگکولو، در تمامی مراحل این مراسم مشهود بود. بیرق‌های عزاداری که با نماد پنج‌تن آل عبا افراشته شده و حمل می‌شد و نیز تابلوهای سلام بر حسین و نیز لباس‌های مخصوص محرم که با کتیبه‌های یا حسین پوشیده شده بود، همگی از یک جریان اصیل شیعی حکایت داشت. علاوه بر این در ورودی خیابانی که مقبره علمای بزرگ این خاندان همانند برهان‌الدین بود و مراسم به آنجا ختم می‌شد و به نام کربلا نام‌گذاری شده است جمله «السلام علیک یا اباعبدالله» نوشته شده است. نگارنده در پایان این مراسم و بنا به درخواست رئیس آن برای جمعیت عظیم شرکت‌کننده، بیاناتی را در

خصوص روز عاشورا و فلسفه قیام امام حسین علیه‌السلام ارائه نمود.

آنچه که مسلم است اینکه مراسم «تابوت» برای نخستین بار به‌وسیله مسلمانان محلی به پاریامان و بنگکولو معرفی نشده است؛ بلکه به‌وسیله برخی «سپوی‌ها» - که شیعه بوده‌اند- به این منطقه معرفی شده است. سپوی‌ها سربازانی از دهلی هند بودند که به همراه «سر استندفورد فافل» به سواحل باختری سوماترا در سال ۱۷۹-۱۸۲۴م آمده بودند *(Azra,1995,3)*.

هرچند که مراسم تابوت از آثار حضور شیعیان در گذشته این کشور است و بعدها هم از سوی مسلمانان بومی پذیرفته شد؛ اما باید به این نکته اشاره کرد که متولیان و اجراکننده‌گان مراسم تابوت را اکنون نمی‌توان شیعه دانست. به همین خاطر، زمانی که دولت اندونزی در دهه ۱۹۸۰م این مراسم را به‌عنوان جاذبه توریستی و از نمادهای سنتی فرهنگی معرفی کرد و آن را از حالت مذهبی درآورد، تقریباً هیچ اعتراضی به این موضوع صورت نپذیرفت.

قابل ذکر است که سنت تابوت در پاریامان و بنگکولو با سنت تعزیه‌ای که شیعیان آن را انجام می‌دهند، متفاوت است. تعزیه شیعیان آکنده از باورهای سیاسی و مذهبی و حزن و اندوه خاصی است که این در مراسم تابوت در پاریامان و بنگکولو بسیار کم‌رنگ به چشم می‌آید.

در شهر آچه دانشگاه اسلامی به نام شیعه کوالا نام‌گذاری شده است (مشاهدات نگارنده درسفر به آچه در تیر ماه ۱۳۹۷). همچنین در این شهر،آثار پادشاهی شیعی به نام پرله که بر این منطقه حکمرانی می‌کرده، نگه داشته می‌شود. در این شهر همچنین مراسم نوحه‌خوانی محلی در عزای امام حسین علیه‌السلام نیز معروف است. در جاوه مرکزی، رسمی برای توزیع آرد نذری برای امام حسن و امام حسین علیهما‌السلام وجود دارد. در این منطقه در دهه نخست محرم نباید شادمان بود. این فرهنگ در جاوه غربی نیز رایج است. همچنین در این منطقه انگشتری به نام انگشتر علی علیه‌السلام معروف است که پادشاه وقت به برکت آن مسلمان شده است (تحقیقات نگارنده در تیر ماه ۱۳۹۷).

نیز در آیین باستان کشور اندونزی، نمایش وایانگ، یکی از سنت‌های دیرینه است. در نمایش وایانگ، شخصیت‌های گوناگونی نقش ایفا می‌کنند که هرکدام از آنان، نماد ویژه‌ای دارند. شخصیت وایانگ جمبلونگ، نماد شجاعت و ایثار را نشان می‌دهد که این نقش را حضرت امام حسین علیه‌السلام در تاریخ اسلام و در واقعه کربلا داشته است. شخصیت وایانگ جمبلونگ معمولا در مراسم شکرگذاری تولد پنج‌روزه نوزاد پسر برگزار می‌شود، به آرزوی آنکه این نوزاد پسر به شخصیت شجاع و ایثارگری مانند حضرت امام حسین علیه‌السلام تبدیل شود.

در دوران معاصر همه‌ساله در ایام دهه محرم مراسم مختلفی در مراکز و نهادهای اسلامی شیعی و سنی اندونزی برگزار می‌شود.

در محرم امسال(۲۰۱۸-۱٤٤۰ق) نیز صدها هزار نفر از عاشقان اباعبدالله الحسین علیه‌السلام در مراکز شهرهای مختلف اندونزی مراسم عزاداری پرشوری را برگزار کردند. در جاکارتا امسال هزاران نفر در استادیوم ورزشی این شهر تجمع کرده و به عزاداری پرداختند (مشاهدات نگارنده در سال ۱٤٤۰ق).

مهم‌ترین مراکز و شهرهایی که در آنها در دهه محرم عزاداری برپا می‌شود، عبارت‌اند از: جاکارتا، بندونگ، سمارنگ، بانگیل، ماکاسار، ملنگ، بنگکولو، پاریامان و سورابایا.

از جمله سنت‌های مذهبی دیگری که از گذشته بین مسلمانان سنی‌مذهب رایج بوده و به آموزه‌های شیعی مرتبط است، «تحلیلان» یا تسبیحات حضرت زهرا علیهاالسلام است که ذکر الله اکبر، لا اله الا الله، و الحمد لله در آن گفته می‌شود. این مراسم بیشتر به دنبال فوت یکی از اعضای خانواده صورت می‌پذیرد. از این مراسم -که تقریباً در بسیاری از مناطق اندونزی رایج است- به‌عنوان افضل الاعمال یاد می‌شود.

ذوالکفلی تاریخ‌نگار معاصر اندونزیایی و رئیس دانشکده سیاسی دانشگاه شریف هدایةالله بر این باور است که تشکیل جامعه شیعی در اندونزی، از اواخر قرن نوزده میلادی آغاز گردیده است و این مصادف با مهاجرت حضرمی‌ها از یمن به این مجمع‌الجزایر بوده است. به عقیده وی، نخستین هسته جامعه شیعه را حضرمی‌ها در

این منطقه تشکیل دادند. بیشتر این افراد کسانی بودند که خون اهل‌بیت علیهم‌السلام در رگ‌های آنها جاری بود. آنها مردان را به نام حبیب و زنان را به نام شریفه می‌خواندند *(Zolkifly ,2009,6)*.

ذوالکفلی با نقل قول از محمد اسد شهاب، روزنامه‌نگار و نویسنده شیعه، ابراز داشته که در میان حضرمی‌ها خاندان‌های شیعه به نام‌های المحضار، یحیی، شهاب، الجفری، الحداد و السقاف به چشم می‌خورند. از دیگر علمای این خاندان می‌توان به سید علی‌ابن‌احمد شهاب (۱۸۶۵-۱۹۴۴) اشاره کرد که بانی جمعیت الخیریه نیز بوده و بعدها رئیس این جمعیت شده است. همچنین سید عقیل‌ابن‌زین‌العابدین الجفری (۱۸۷۰-۱۹۵۲م) نیز از دیگر دانشمندان این گروه بود که تحصیلات خود را در مکّه به اتمام رسانید و در موعظه و تألیف آثار اسلامی بسیار تلاش کرده است. این سه تن، همواره به‌عنوان بزرگ‌ترین و مهم‌ترین علمای شیعه که خدمات بسیاری در گسترش و تبلیغ شیعه در اندونزی انجام داده‌اند، شناخته می‌شوند *(Zolkifly,2009,6)*.

۳ـ بسترهای گسترش شیعه در دوران معاصر

در دوران کنونی شیعیان در جای‌جای اندونزی حضور داشته و در موقعیت‌های مختلف اجتماعی و علمی و سیاسی نقش ایفا می‌کنند. در حال حاضر (سال ۲۰۱۷م) هفت نفر از شخصیت‌های شیعه در مجلس شورای ملی کشور عضویت دارند.

ازیو ماردی عذرا از متفکران صاحب‌نام اندونزی در عرصه علوم اسلامی و تاریخی و رئیس قبلی دانشگاه دولتی شریف هدایةالله در جاکارتا، اذعان می‌کند که پیروزی و موفقیت امام خمینی رحمه‌الله در انقلاب اسلامی ایران، عامل بزرگی در تجدید حیات شیعه در اندونزی بوده است. وی می‌گوید: «این انقلاب باعث شد که گروه اندکی از اهل‌سنت اندونزی به تشیّع گرایش پیدا کنند. از اوایل دهه ۱۹۸۰م، مؤسسات شیعه به طور فزاینده‌ای در شهرهای مختلف اندونزی شکل گرفت و دانشجویان بسیاری از اندونزی برای کسب دانش و آموختن علوم شیعه به ایران سفر کردند و شیعه گسترش قابل‌توجهی پیدا کرد. همچنین مؤسسات انتشاراتی بسیاری در مورد شیعه کتاب به

چاپ رساندند» *(Azumardi,1979, 29)*.

وی همچنین می‌گوید:

«برخی از مقامات دولتی این مسئله را مطرح کرده‌اند که شیعه به‌ویژه در میان جوانان اندونزی گسترش به‌سزایی داشته است. یافتن آمار دقیق شیعیان کار دشواری است. یکی از روشنفکران شیعه به نام جلال‌الدین‌رحمت که در دانشگاه پاجان جاران تدریس می‌کند، در گسترش مفاهیم شیعی در محافل گوناگون نقش مهمی را ایفا می‌کند. این دانشگاه در شهر بندونگ قرار دارد. وی همیشه در بحث‌های داغ میان شیعه و سنّی شرکت می‌کند و با برخی از شخصیت‌های روشنفکر سنّی که گمان می‌کنند افزایش شیعیان خطری برای اهل تسنن است، به بحث می‌نشیند. نشان دیگری از افزایش شیعیان در اندونزی را می‌توان در رشد و گسترش ۷۹ بنیاد شیعی در جاکارتا، بوگور، بندونگ، مالانگ، جمبر، بانگیل، ساماریندا، پونتی آنک، بانجارماسین و دیگر شهرهای اندونزی دید. به نظر می‌رسد هسته این بنیادها در جاکارتاست که حداقل ۲۵ نهاد شیعی را در خود جای داده است. آنچه مسلم است اینکه این بنیادها رسالت تبلیغ مکتب شیعه و آموزش آموزه‌های شیعی را بر عهده دارند. شاید بتوان گفت که باسابقه‌ترین مؤسسه شیعه در اندونزی، مؤسسهٔ «یاپی» [۱] باشد. این مؤسسه در سال ۱۹۶۱م در سورابایا بنیان گذاشته شد. شاخه دیگر این مؤسسه در بوندووسو در سال ۱۹۷۱م پی‌ریزی شد که بعدها به بانگیل انتقال یافت. شعبه‌های یاپی به‌خاطر آموزش‌های اسلامی باکیفیتی که دارند، بسیار زبان‌زد شده‌اند. مدارس شبانه‌روزی یاپی به طور آشکارا هویت شیعی خود را ابراز نمی‌دارند. مؤسسه دیگر شیعی، مؤسسه مطهری در بندونگ است. این مؤسسه که به‌وسیله جلال‌الدین رحمت اداره می‌شود، دارای دبیرستانی است که دبیرستان مطهری نامیده می‌شود و به‌عنوان یکی از مدارس مشهور در بندونگ شناخته شده است. افزون بر این مدرسه،

۱. بنیان‌گذار مؤسسه تربیت اسلامی سید حسین الحبشی است.

مؤسسه مطهری دارای فصلنامه پژوهشی به نام «حکمت» است که کتب و موضوعات مربوط به علمای شیعه را ترجمه و چاپ می‌کند (همان).

امروزه برخی از شیعیان توانسته‌اند درمناصب دولتی نقش فعالی را ایفا کنند. آنها اغلب مطالعات خوبی داشته و از فارغ‌التحصیلان دانشگاهی هستند. در کشور اندونزی در دوره «سوهارتو»، شیعیان به‌عنوان تهدید عمده‌ای علیه حکومت به حساب می‌آمدند؛ لیکن پس از دوره «سوهارتو»، به نظر می‌رسد که شیعیان این کشور از وضعیت کلی به‌وجودآمده در خصوص آزادسازی سیاسی بهره برده‌اند. بیشتر شیعیان در شهرهای جاکارتا، باندونگ، بانگیل، بوگور، جوکجاکارتا (با سه روستای کاملاً شیعه در حومه آن)، سمرنگ، ماکاسار، لامپونگ و مالانگ هستند. «وجود ۸۰۰ خانوار شیعه و برگزاری نماز جماعت و جمعه از سوی شیعیان در مسجدی که دیوار داخلی آن مزین به نام چهارده معصوم علیهم‌السلام و مشهور به مسجد شیعیان است، از ویژگی‌های شهر جپارا است (مشاهدات نگارنده طی بازدید از مؤسسه تقریب و مصاحبه با رئیس آن آقای مقداد ترکان در تاریخ ۹۶۸۱۸۸).

٤ـ سازمان‌ها، مؤسسات و مدارس شیعی بومی در اندونزی

سازمان‌ها، مؤسسات و مدارس دینی و عصری شیعی اندونزی را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد:

الف) مؤسسات و مدارسی که به‌وسیله شیعیان بومی تأسیس و اداره می‌گردد.

ب) مؤسسات و مدارسی که به‌وسیله غیربومیان اعم از ایرانی و غیر آن تأسیس شده است.

الف) سازمان‌ها ومؤسسات شیعیان بومی

شیعیان بومی اندونزی تاکنون سازمان‌ها و مؤسسات و مدارس مختلفی را تأسیس کرده‌اند که هرکدام با اهداف و سیاست‌های خاصی در این کشور فعالیت می‌کنند. آنها همچنین حسینه‌ها و مؤسسات انتشاراتی و خدماتی گوناگونی را تأسیس کرده‌اند. اکنون بیش از هفتاد مؤسسه فعّال شیعی وجود دارد که به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود:

سازمان اهل‌بیت اندونزی (ایجابی-*IJABI*)

سازمان اهل‌بیت اندونزی یا شورای جامعه اهل‌بیت علیهم‌السلام با نام اختصاری «ایجابی»، در جولای سال ۲۰۰۰م به‌وسیله مرحوم دکتر جلال‌الدین رحمت و هواداران وی در شهر بندونگ تأسیس شد و تاکنون نزدیک به سی شعبه در سراسر اندونزی دایر کرده است. رئیس فعلی آن آقای شمس‌الدین است و رئیس شورای آن جلال‌الدین رحمت بوده است. جلال‌الدین رحمت تحصیل‌کرده آمریکاست و یک سال هم در ایران تحصیل کرده است. این سازمان از انسجام بسیار خوبی برخوردار بوده و تنها تشکلی است که به‌صورت کاملاً سازمان‌یافته و قانونی به فعالیت‌های مذهبی می‌پردازد. از جمله اهداف این سازمان بر اساس اساسنامه مدون آن عبارت است از:

- روشن‌سازی اذهان مسلمانان در ارتباط با وقایع روز جهان اسلام؛
- دفاع از مستضعفان در مقابل ستمکاران؛
- ایجاد الفت بین قلوب مسلمانان؛
- حمایت از پیروان اهل‌بیت علیهم‌السلام در مقابل دشمنان؛
- ترویج اندیشه‌های عقلی، عرفانی و اخلاقی؛
- تأمین نیازهای مادی و معنوی مورخان (مصاحبه با دکتر جلال‌الدین رحمت رئیس وقت سازمان ایجابی در شهر بندونگ در تاریخ ۹۷/۵/۸۰).[۱]

سازمان اهل‌بیت اندونزی (اَبی-*ABI*)

این سازمان در سال ۲۰۱۰م تأسیس شده و بیشتر عناصر اصلی این مرکز از فارغ‌التحصیلان حوزه علمیه قم هستند. تفاوت این سازمان و سازمان ایجابی بنا به گفته رئیس آن عمدتا در استراتژی تبلیغی بین بومیان است. در حال حاضر رئیس شورای این

۱. پروفسور جلال‌الدین رحمت در تاریخ ۲۷ بهمن ۱۳۹۹ در اثر ابتلا به بیماری کرونا در اندونزی درگذشت.

سازمان دکتر عمرشهاب و دبیر آن آقای زاهر یحیی است. این سازمان تعداد ۲۲ شعبه در سطح استان و ۱۰۰ شعبه در سطح شهری دارد. یکی از فعالیت‌های این گروه، ترجمه کتاب‌های متعدد شیعه به زبان اندونزیایی است؛ به‌علاوه این گروه هر ماه نشریه‌ای با نام «الولایة» حاوی معارف اسلامی و اخلاق تهیه می‌کند که برای مسئولان شعبه‌های اَبی ارسال می‌شود. همچنین صندوق مستضعفان اندونزی زیر نظر این سازمان و با عنوان «دنا مستضعفین»، از جمله فعالیت‌های این تشکیلات است. سازمان اَبی با هفتاد مؤسسه شیعی دیگر در سراسر اندونزی ارتباط دارد و پایگاه اینترنتی ویژه‌ای نیز طراحی کرده که قابل توجه است (مصاحبه با رئیس سازمان آبی، جناب دکتر عمرشهاب در تاریخ ۹۶/۰۸/۸۸ در محل دفتر نمایندگی جامعة المصطفی در اندونزی).

قابل ذکر است که هر دو سازمان (ایجابی و آبی) پیرو مشی کلی جمهوری اسلامی ایران و ولایت فقیه بوده و هستند.

مؤسسه شهید مطهری﵀ واقع در شهر باندونگ

مؤسسه شهید مطهری به ریاست دکترجلال‌الدین رحمت و معاونت فرزندش، استاد مفتاح‌فوزی رحمت مدرسه‌ای عمومی و غیرانتفاعی با مجوز رسمی دولتی است. این مدرسه بیش از دویست دانش‌آموز دختر و پسر دارد. علاوه بر آموزش دروس مصوب وزارت آموزش و پرورش اندونزی، دروس اسلامی، شامل علوم قرآنی، حدیث، تاریخ اسلام و فقه المقارن، برگزاری اردوهای فرهنگی و تربیتی و رسیدگی به فقرای مسلمان و خدمت به آنان از جمله فعالیت‌های این مؤسسه است. این مدرسه جزو مدارس نمونه کشور اندونزی است و تاکنون چندین بار از سوی دولت به سبب موفقیت‌های معنوی، نوع برنامه‌های آموزشی و فناوری آموزشی مورد تشویق قرار گرفته است (مشاهدات نگارنده در بازدید از این مؤسسه در تاریخ ۹۷/۵/۸۰ و مصاحبه با دکتر جلال‌الدین رحمت بنیان‌گذار این مؤسسه و فرزندش مفتاح‌فوزی).

مؤسسه فاطمیه واقع در استان جاوه مرکزی

دکتر جلال‌الدین رحمت علاوه بر عهده‌داربودن مسئولیت مدرسه شهید

مطهری، دو مدرسه دیگر به نام‌های حوزه علمیه اهل‌بیت علیهم‌السلام با بیش از ۱۴۰۰ دانش‌آموز بی‌بضاعت و فقیر و مدرسه اهل‌بیت علیهم‌السلام در مقطع راهنمایی و صدها دانش‌آموز بی‌بضاعت و فقیر را اداره می‌کند. دو پسر وی به نام‌های استاد مفتاح‌فوزی رحمت و استاد علمان‌فوزی‌رحمت، تحصیل‌کرده حوزه علمیه قم می‌باشند. جلال‌الدین رحمت تاکنون بیش از سی عنوان کتاب با موضوعات مختلف اسلامی و شیعی تألیف کرده است (همان).

مؤسسه الجواد واقع در شهر باندونگ

این مؤسسه در سال ۱۹۹۱م تأسیس شده است. مدیر این مؤسسه جناب آقای مرزوقی است و سید حسین الکاف نیز در اداره این مدرسه نقش بسزایی دارد. آقای مرزوقی از شخصیت‌های برجسته مذهبی و یکی از مترجمان بسیار فعال آثار مذهبی شیعه به زبان اندونزیایی است. از جمله فعالیت‌های چشمگیر ایشان، می‌توان به ترجمه سریال اصحاب کهف به زبان مالایو و پخش آن همراه با زیرنویس در بین علاقه‌مندان اشاره کرد. مؤسسه الجواد در خصوص چاپ و نشر کتب مذهبی در گذشته فعال بوده است. قابل ذکر است که فعالیت این مؤسسه به ادله مختلفی در سال‌های اخیر بسیار کم‌رنگ شده است (مشاهدات نگارنده طی بازدید از این مرکز در تاریخ ۹۷/۵/۸۰ و مصاحبه با سید حسین الکاف).

مؤسسه روشنفکر

این مؤسسه در سال ۱۹۹۵م در شهر جوگجاکارتا بر مبنای تفکرات فکری و فلسفی حضرت امام‌خمینی، شهید مطهری، شهید صدر و دکتر شریعتی رحمهم‌الله، به‌وسیله آقایان صفوان و راحی‌منیر تأسیس شده است. مهم‌ترین فعالیت مؤسسه روشنفکر عبارت است از: برگزاری کلاس‌های آموزش علوم و معارف اسلامی برای دانشجویان داوطلب دانشگاه‌های مختلف از نقاط مختلف اندونزی، برگزاری جلسات مذهبی، فروش کتب اهل‌بیتی و... . این مؤسسه همچنین دارای کتابخانه‌ای با صدها عنوان کتاب دینی است که صدها نفر از آن استفاده می‌کنند

(مشاهدات نگارنده در بازدید از این مؤسسه در تاریخ ۲۳/٤/۹۸ و مصاحبه با آقای صفوان، مسئول آن).

المعهد الاسلامی در شهر بانگیل

معهد اسلامی بانگیل (واقع در جاوه شرقی)، به‌وسیله یکی از شخصیت‌های مؤثر و بانفوذ کشور، مرحوم علامه سید حسین الحبشی در۲۱ ژوئن سال ۱۹۷٦م تأسیس شد. این معهد در ابتدا به‌عنوان حوزه علمیه تاسیس شده بود؛ ولی از سال ۱۹۹۷م، نظام آموزشی عصری در مقاطع دوره‌های دبستانی و دبیرستانی به آن افزوده شد. مدرسه عصری این معهد که اهل‌سنت نیز در آن حضور دارند، یکی از مدارس نمونه جاوه شرقی به شمار می‌آید. در حال حاضر معهد اسلامی به‌عنوان یک مجتمع آموزشی اداره می‌شود و در آن حوزه علمیه‌ای به نام امام صادق‌علیه‌السلام نیز فعال است. فارغ‌التحصیلان این معهد در نقاط مختلف اندونزی نقش فعالی داشته و تاکنون از بین آنان دانشجویان زیادی برای تحصیل روانه ایران شده‌اند. درحال حاضر مدیریت این معهد را آقای سید رضا الحبشی عهده‌دار است (مشاهدات و مطالعات میدانی نگارنده در بازدید از این مؤسسه در تاریخ ۹٦/۱۱/۸۷).

مدرسه عالی مدینة العلم

واقع درجنوب جاکارتا، تحت سرپرستی آقای دکتر سید عبدالرحمن العیدروس از فارغ‌التحصیلان جامعة المصطفی العالمیة (تاریخ بازدید از این مؤسسه: ۹٦/۳/۳).

مساجد و حسینیه ها

۱. مسجد المهدی، جاکارتا؛
۲. مسجد الثقلین، در معهد اسلامی بانگیل؛
۳. حسینیه الهدی، مرکز فرهنگی اسلامی (ICC)، جاکارتا.

خدمات و فعالیت‌های اجتماعی

۱. تأسیس صندوق مستضعفان؛
۲. تأسیس بیمارستان الزهراءعلیهاالسلام مخصوص زنان و کودکان در شهر پالمبانگ، در سوماترای جنوبی؛

۳. تأسیس مؤسسه جوشن در جاوه شرقی جهت ارائه خدمات امدادرسانی در حوادث و بحران‌های کشور (مشاهدات نگارنده در بازدید از این مؤسسه در تاریخ ۹۶۸۱۸۷ و مصاحبه با آقای زاهر یحیی).

مؤسسات انتشاراتی

۱. انتشارات میزان به مدیریت دکتر حیدرباقر؛

۲. الهدی، مرکزفرهنگی اسلامی جاکارتا.

ب) مؤسسات و مدارس شیعه غیربومی

نمایندگی جامعة المصطفی العالمیة در اندونزی[۱]

مهم‌ترین مرکز علمی و پژوهشی رسمی وابسته به ایران، نمایندگی جامعة المصطفی است. این مرکز که با نام کالج صدرا شناخته می‌شود، در سال ۱۳۸۲ تأسیس شده و هم‌اکنون دارای پنج بخش اساسی است:

کالج اسلامی صدرا؛

پژوهشکده بین‌المللی صدرا؛

حوزه علمیه المصطفی؛

حوزه‌های علمیه تحت اشراف نمایندگی المصطفی؛

انجمن فارغ‌التحصیلان المصطفی(اکمال).

سابقه فعالیت المصطفی در این کشور از سال ۱۳۷۶ آغاز گردید. در سال ۱۳۸۲، کالج اسلامی اندونزی طی تفاهم‌نامه‌ای با دانشگاه پارامدینه فعالیت آموزشی خود را در مقطع کارشناسی ارشد فلسفه و عرفان آغاز کرد. سپس با توسعه رشته‌ها در مقطع کارشناسی و افزایش طلبه و دانشجو، مقدمات تأسیس و اخذ مجوز رسمی و مستقل کالج صدرا فراهم شد.

کالج صدرا در حال حاضر در سه مقطع کارشناسی، ارشد و دکتری دانشجو داشته و دو رشته تحصیلی در آن دایر است. رشته‌های علوم قرآن و تفسیر و فلسفه اسلامی،

۱. نویسنده طی سال‌های ۹۶-۹۸ نماینده جامعه المصطفی و رئیس کالج صدرا در اندونزی بوده است.

دو رشته اصلی این دانشکده است. همچنین در این دانشکده ده استاد با مدرک پروفسوری و سی استاد با مدرک دکتری و بیست و پنج استاد با مدرک کارشناسی ارشد تدریس می‌کنند. تعداد دانشجویان آن طی سال ۲۰۱۸م در کارشناسی ۳٦۰ نفر، در ارشد ۳۹ نفر و در دکتری ٦ نفر بوده است.

حوزه علمیه المصطفی

این حوزه در سال ۲۰۱۳م به‌وسیله نمایندگی جامعة المصطفی برای طلاب شیعه در اندونزی تأسیس شد. مقطع تحصیلی آن کارشناسی در رشته علوم قرآن و تفسیر و مدرک طلاب از سوی کالج صدرا اعطا می‌گردد.

مرکز اسلامی فرهنگی جاکارتا

این مرکز در سال ۲۰۰۳م به‌وسیله شیخ محسن حکیم‌الهی پایه‌گذاری شده است. عمده فعالیت این مرکز در سه حوزه آموزش‌های پاره‌وقت، امور پژوهشی و ترجمه و تألیف کتاب و تبلیغ است.

همچنین برگزاری نمازهای جمعه و جماعت برای شیعیان، احیای مناسبات دینی، جلسات دعای کمیل و حل مشکلات مختلف شیعیان، از جمله فعالیت‌های این مرکز است.

در حال حاضر(سال ۲۰۱۹م) مدیریت این مرکز را حجت‌الاسلام دکتر عبدالمجید حکیم‌الهی بر عهده دارد.

مؤسسه آل البیت علیهم‌السلام

مؤسسه اهل البیت علیهم‌السلام در سال ۲۰۰٦م به‌وسیله حجت‌الاسلام سید فارس حسینی تأسیس شده است. این مرکز که با پشتوانه مالی دفتر آیت‌الله سیستانی راه‌اندازی شده، به تبلیغ و ترویج مذهب اهل‌بیت علیهم‌السلام در اندونزی می‌پردازد. برگزاری مناسبت‌های مذهبی، آموزش معارف اسلامی به‌صورت پاره‌وقت برای فراگیران از ایتام شیعی در روزهای آخر هفته و اقامه نمازهای جماعت، از جمله فعالیت‌های این مرکز است.

۳ـ شخصیت‌های مهم شیعی اندونزی در دوران حاضر

شخصیت‌های شیعی کشور که هرکدام نقش بارزی را در روند گسترش تشیع و نیز حفظ آن در عصر حاضر ایفا کرده‌اند، بسیار زیادند و نام بردن از همه آنها در این مجال چندان ضرورتی ندارد. آنها در موقعیت‌های مختلف علمی، آموزشی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور اندونزی به ایفای نقش می‌پردازند.

در آخرین لیست تهیه‌شده به‌وسیله برخی از نهادهای علمی و فرهنگی همچون نمایندگی المصطفی و مرکز فرهنگی اسلامی، نام ۳۱٤ نفر از شخصیت‌های برجسته علمی و مؤثر شیعی ذکر شده است که بیش از یک‌صد نفر آنها از اساتید دانشگاه‌های مختلف کشور بوده و برخی هم اعضای برجسته سازمان‌ها و مدارس شیعی هستند. باقی هم از فارغ‌التحصیلان جامعة المصطفی بوده که به امور تبلیغی و آموزشی روی آورده‌اند. مدارک علمی برخی پروفسوری و برخی دکتری و باقی به طور عمده کارشناسی ارشد و کارشناسی است. در سال ۲۰۱۷م تعدادی از شخصیت‌های شیعه به مجلس شورای ملی این کشور راه یافته بودند که برخی از آنان عبارت‌اند از:

۱. مرحوم جلال‌الدین رحمت، از حزب حاکم (پی دی آی پی)؛
۲. اروین، از حزب حاکم؛
۳. نورمن‌شاه، از حزب حاکم؛
٤. عمرارسال، از حزب حاکم؛
٥. صالح دولای، از حزب امانت ملی(پن)؛
٦. ذوالفان، از حزب ملی دمکرات؛
۷. اکاساسترو، از حزب گلکار (مشاهدات و مطالعات میدانی نگارنده).

نتیجه

تشیع در اندونزی ریشه در سابقه تاریخی اسلام در این کشور دارد. ورود تشیع هم‌زمان با ورود اسلام به این کشور صورت گرفته و رفته‌رفته به دلیل وجود بسترهای مناسب جهت رواج و گسترش آن منتشر شده است. بسترهای سیاسی و فرهنگی، دو عامل مهم جهت شکل‌گیری و رشد تشیع در گذشته این منطقه به شمار می‌آید. در بسترهای سیاسی فرمانروایی شیعیان در گذشته بر بخش‌هایی از سرزمین اندونزی موجب رشد چشمگیر تشیّع و رسوخ آن در بدنه جامعه کشور شده است. ازاین‌رو بسیاری از آثار به‌جای‌مانده از حکومت‌های شیعی آن دوران، هم‌اکنون نیز جزو سنن و آداب مردم اندونزی حتی اهل‌سنت امروز به شمار می‌آید. از دید فرهنگی نیز بسیاری از آداب و رسوم فرهنگی این مرز و بوم بسترهای مناسبی برای رشد تشیع بوده، تا جایی که امروزه آثار آنها در جای‌جای این سرزمین مشاهده می‌شود.

در دوران حاضر، نهادینه شدن سیاست هم‌گرایی و اعتدال در کشور اندونزی، آثار به‌جای‌مانده از حضور تاریخی شیعیان در این کشور، وجود مؤسسات و سازمان‌های رسمی شیعی، وجود جمع قابل توجهی از شخصیت‌های برجسته و تأثیرگذار شیعی، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر مردم این منطقه به‌ویژه شیعیان و در نهایت مشی اعتدال‌گرایانه شیعیان، بسترساز رشد قابل توجه تشیع در این کشور شده است. افزون بر اینکه روابط خوب این کشور با جمهوری اسلامی ایران و گرایش عموم شیعیان به انقلاب اسلامی، بسترهای مناسبی جهت رشد قابل ملاحظه آنان به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران بوده است.

فهرست منابع

۱. ازیومردی، عذراء(۱۹۹۵م). ***شیعه اندونزی بین اسطوره و واقعیت‌ها***، ترجمه رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، جاکارتا.

۲. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح(۱۳۹۰). ***جغرافیای کشورهای جهان، اندونزی***، تهران، زیتون سبز.

۳. اسد شهاب (١٤٢٦ق). ***الشیعة فی اندونیسیا***، اعداد م.م. النجفی، جاکارتا، مؤسسة الثقافة.

٤. گزارشات، اطلاعات و آمارهای موجود در نمایندگی جامعة المصطفی در اندونزی.

٥. مشاهدات و بررسی‌های میدانی نمایندگی المصطفی در اندونزی.

٦. مصاحبه با آقای هاشم عدنانی از اساتید شیعه در جاکارتا در تاریخ ۹۷/۹/۲٦.

۷. مصاحبه با آقای دکتر عبدالرحمان بیما در جاکارتا در تاریخ ۹۷/٥/۲۰.

۸. مصاحبه با دکتر خالد الولید از شخصیت‌های برجسته شیعه در جاکارتا، ۹۷/٥/۲۰.

۹. مصاحبه با دکتر عمر شهاب، رئیس سازمان اَبی در تاریخ ۹٦/۰۸/۱۸ در محل دفتر نمایندگی جامعة المصطفی در اندونزی.

۱۰. مصاحبه با دکتر حلال‌الدین رحمت رئیس وقت سازمان ایجابی در تاریخ ۹۷/٥/۱۰ در مؤسسه شهید مطهری در شهر بندونگ.

۱۱. مصاحبه با شیخ عبدالله بیگ از شخصیت‌های برجسته شیعه در تاریخ ۹۷/۱/۹ در جاکارتا.

۱۲. موسوی بجنوردی، کاظم(۱۳۸۰). ***دایرةالمعارف بزرگ اسلامی***، مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، تهران.

منابع انگلیسی و اندونزیایی

۱. A.Hasymi, ,*sejarah Masuk berkembangnya islam di Indonesia*(medan:al-maarif) ۱۹۷۱

۲. A.Hasymi,*kebudayaan Aceh dalam sejarah*.

۳. Abubakar, Aceh *Perbandingan Mazhab Syiah,Rasionalism dalam Islam*. Jakarta: Jahasan Lembaga Penjelidikan Islam (۱۹٦٥).

٤. Azumardi, Azra /mizan poblisher, *Islam in the Indonesian world* /isbn۱۹۷۹.

٥. Azumardi, Azra, "*The Shi'is in Southeast Asia: Towards Closer Rapprochement and Cooperation*," (۲۰۱۳).

٦. http://www.ahlulbaytportal.com/fa.php/page,

۷. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook,۲۰۲۰.

۸. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/id.html

۹. Jamil, M. Y. *History of kingdom of Acceh* . Acceh: op.cit,۱۹٦۷.-

۱۰. M. Yunus Ismail, *Gajah Putih' karangan Tgk. terbitan Lembaga Kebudayaan Aceh*, Banda Aceh ۱۹۵۹.

۱۱. M. Yunus Ismail, *Tawarikh Raja-raja Kerajaan Aceh' terbitan Ajdam 1 Iskandarmuda, Banda Aceh karangan* Tgk. ۱۹٦۸.

۱۲. Ongang parlindungan ,tuanku rao,penerbit tanjung pengharapan Jakarta,hakma,antara fakta dan khayal tuanku rao,bulan bintang jakarta tahun ۱۹۷٤.

۱۳. Sunyoto, A. *Iranian Culture and Literature in Malya* Isalmaic Arts , Paper presented at International Conference "Historical and Cultural Presence of the Shi'a in Southeast Asia. University Club Auditorium, Gadjah Mada University. held by Indonesian Consortium for Religious Studies in University Club Auditorium, Gadjah Mada University,۲۰۱۲.

۱٤. Trajectories,Yogyakarta University, *Historical & Cultural Presence of Shiahs in Southeast*.

۱٥. Zolkifly M. The Struggle of the Shiis in Indonesia. Leiden: Universitris Leiden, (۲۰۰۹)